

Erinç Yeldan: Bu krizden sonra ‘savaş’ gelebilir^(*)

06 Ekim 2008 - Milliyet

Devrim SEVİMAY'ın Erinç Yeldan ile söyleşi

Kapitalizmin yapısından dolayı büyük sermayedarlar arasındaki çelişkiler o noktaya geliyor ki, birikimlerini sürdürebilmek için birbirlerinin sınırlarını yeniden çizmek durumunda kalıyor Finansal rant ve sermaye kârlılığının doyum noktasına ulaştığı 20'nci yüzyılın son çeyreğinde sistem sürdürülemez bir noktaya geldi. Bunu aşmak için tek çıkış yolu kalıyor; 'düzeltici savaş...'

Tarihin paraya para denmeyen bu döneminde kapitalizmin ne kötü bir şey olduğundan veya Karl Marx'ın ne de doğru laflar ettiğinden söz etmeye kalkana “dinozor”, en iyi ihtimalle “demode” gözüyle bakılırdı, ama özellikle son bir-iki aydır lafın dönüp dolaştığı yer burası oldu. ABD'deki kriz aslında zaten bal gibi bilinenleri bir daha konuşma fırsatı verdi insanlığa... Biz de doları, borsayı, enflasyonu en azından üç-beş soru kadarlık bir kenara koyup, “Bu yaşananın tarihteki anlamı ne”; onu anlamaya çalıştık. Ve böyle bir çaba için de elbette Marksist bir iktisatçıyı seçtik: Prof. Dr. Erinç Yeldan. Krizi iki yıldır yerinde gözlemle fırsatı da bulmuş olan Yeldan'ın bir sosyal bilimci olarak getirdiği yorumlar şöyle:

Kapitalizmin henüz alternatifi yok

“Kapitalizmin sonuna gelindi” ifadesini siz de abartılı buluyor musunuz?

Kesinlikle abartılı bir ifade. Çünkü önce kapitalizmin sonunu getirecek bir alternatfin, bir toplumsal düzenin ortaya çıkması lazım. Böyle bir alternatif düzen ise halihazırda yok. Sovyet sisteminin 1990'da çöküntüye uğraması, kapitalizm sonrası toplum tahayyüllerinin somut olarak gerçekleştirilmesi konusunda bize henüz bir dayanak sunmuyor.

Ama bu krizle birlikte bir şeyler de değişti; o değişen ne oldu sizce?

Biliyorsunuz, 1990'larda Francis Fukuyama teziyle “ideolojilerin sonunun geldiği” ilan edildi. Samuel Huntington da bu teze küresel bir boyut getirdi. Ona göre bundan sonra ideolojiler değil, medeniyetler çatışacaktı. Çelişkiler, çatışmalar yine olacaktı, fakat artık tek ideoloji vardı, o da serbest piyasacı, küreselleşmeci ideoloji. Şimdi bu kriz bu tezin özgüvenini temelden sarstı. Çünkü bu kriz, “piyasa ekonomisinin kendi kendini dengeye getireceği, denetleyebileceği, kendi kendine istikrarlı bir büyüme, kaynakların dağılımında istikrar ve verimlilik sağlayacağı” konusundaki bütün ezberleri bozdu.

Ama “Washington mutabakatı” çöktü

Peki şu cümleyi sarf edebiliyor muyuz: “Fukuyama'nın tarihi yanılgısı!”

Ben sadece Fukuyama'yı manşete çıkarmak istemiyorum, ama doğrudan doğruya “Washington mutabakatı” diye anılan “piyasa her türlü sorunu çözer; istikrarlı ve etkin bir şekilde kaynak dağıtır; müdahaleci devletin iktisatta, ekonomide rolü yoktur; özelleştirmeyi, esnekleştirmeyi, sermayenin serbestleşmesini sağlayan, küreselleşmeye ayak uyduran ekonomiler verimli çalışacaktır; istikrarlı büyüyecektir; bu uygarlık projesine uyanlar uygar dünyanın birer vatandaşı olacaktır” önermesi artık sorgulanır hale geldi. Hatta çöktü.

^(*)http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=19769 den dosyalaştıran: Serdar Şahinkaya.

Çökünce de ne çıktı ortaya?

Ortaya, “serbest piyasaya dayalı kapitalist ideolojinin aslında uluslararası finansal sermayenin ve çok uluslu şirketlerin ideolojik bir projesi olduğu” gerçeği tüm çıplaklığıyla çıkmış oldu. Öyle ki, örneğin 14 Mart tarihinde ABD’de Bearn Stearns adlı yatırım bankası kamunun kaynaklarıyla kurtarıldığında, muhafazakar görüşleri ile tanınan Financial Times’ın baş ekonomisti Martin Wolf, karışık duygular içerisinde şu satırları dile getirmişti: “14 Mart 2008 tarihini unutmayınız: Bu tarih bundan böyle küresel serbest piyasa kapitalizm düşünün öldüğü gün olarak anılacaktır.”

Yani bu kriz kapitalist sistemi yıkmadı, ama sistemin o iyi zamanları dışında gerçekte ne olduğunu gösterdi?

Evet, bu kriz kesinlikle kapitalist sistemin aslında anarşik, istikrarsız, sürekli krizlere gebe bir sistem olduğunu gösterdi ve sistemi tartışmaya açtı. Marx’ın çok sık kullandığım bir cümlesini burada tekrarlayayım: “Kapitalist birikimin önündeki en önemli engel yine sermayedir.” Gerçektende kapitalizm bir anarşi ve kaos sistemidir. Çünkü sermaye birikimi kapitalist ihtirası öyle kamçılar ki, bunun neticesinde periyodik olarak 50-60 senelik veya bunun arasına sıkışmış daha şiddetli fakat daha kısa erimli dalgalar halinde ‘kriz, büyüme, aşırı üretim, tekrardan kriz, tekrardan büyüme, sermayenin el değiştirmesi, yeniden yapılanması, teknelci üretim koşullarının ortaya çıkması, sermayenin yoğunlaşması’ süreçleri kapitalizm tarihinde iç içe yaşanır. Marx bence kapitalizmi en doğru biçimde bu şekilde tahlil ediyor ve bazı çevrelerin bugün Marx’ı yeniden keşfetmeleri de bu yüzden. Oysa Marx ve Engels Manifesto’yu 140 yıl evvel yazdığı vakit zaten çok net bir şekilde kapitalizmin bu özelliklerini ortaya koymuştu.

Krizler şiddetlenerek artıyor

Bunu Marx zamanında söylemiş, tamam, ama insanlık tarihi de hep böyle 50-60 yılda bir büyük krizler yaşayıp, sonra da bunları tartışarak mı son bulacak?

Şöyle; Bu krizler sürekli olarak, şiddetlenerek devam edecektir. Ve bir gün alternatifini yaratacaktır. Bir gün hakikaten kapitalizm sonrası topluma, bunun adı sosyalist toplum olabilir, başka bir toplumsal düzen olabilir, geçilecektir.

Çünkü eğri aşağıya doğru?

Tabii, eğri aşağıya doğru gidiyor. Kapitalizmin kendini sürdüremeyeceği, sistemin yeni müdahalelerle artık kendisini yeniden üretemeyeceği bir kriz noktasına mutlaka gelinecek. Fakat bugün henüz o noktada değiliz.

Aslında sistemin 1930’dan beri krizlerden sürekli kendini yenileyerek çıkması da büyük bir beceri zaten, değil mi?

Tabii, kaldı ki bazı iktisatçılar tarafından bu sağlıklı bir olgu olarak da nitelendirilmektedir. Fakat ben bu görüşte değilim. Çünkü bu en son yaşadığımız çöküntü bize giderek krizlerin yepyeni koşullarda, şiddetlenerek kendini sürdürdüğünü...

Geçen gün zaten Radikal’de Mahfi Eğilmez saymış: 1929 buhranı, 1970’lerde Bretton Woods sisteminin çöküşünü, 1980’lerde ABD’deki şirketlerin batışı, 1987’de borsanın çöküşü, 1997’de Uzakdoğu krizi... Yani giderek daha sık kriz geliyor?

Evet daha sık geldiğini ve her defasında artık çarelerin tükendiğini, müdahale biçimlerinin değişmek zorunda kaldığını görüyoruz.

Sermayenin bir Keynes'e daha tahammülü yok

Yani mesela şimdi 1929 buhranındaki formülleri uygulayıp sistem yeniden başı dik bir biçimde krizden çıkamaz mı?

Hayır, o dönemin Keynesgil teorilerini bugün 2008'in dünyasında uygulamaya olanak yok. Çünkü Keynes'in döneminde dünya altın standardındaydı. 1969'dan sonra ise dünya artık altın standardında değil. Aslında insanlık tarihi açısından 20'inci yüzyılın en ayırt edici özelliği de budur. Savaşlar, Ay'da yürüyüş, nükleer tıptaki ilerlemeler, teknolojik gelişmeler, hepsi baş döndürücü gelişmeler elbette, fakat 20'inci yüzyılın önceki yüzyıllardan en önemli farkı paranın altın standardından kopmuş olmasıdır. Bu olgu artık finansal spekülasyon dünyasının kapılarını sonuna kadar açmıştır. Düşünsenize, Keynes'in döneminde bir günde yapılan döviz alım satımı 110 milyon dolar civarındayken, günümüzde 1.8 trilyon dolar. Böyle bir rakamın artık mal üretimiyle, reel ekonomiyle, ticaretle alakası yok. Bu tamamen finansal rantların, spekülasyonların doğurduğu bir rakam. Yani artık cin şişeden çıkmış durumda.

1930'ların Keynesi bu cini artık idare edemez diyorsunuz, ama acaba sistem yeni bir Keynes üretir mi, bu krizden yeni bir iktisadi düşünce akımıyla çıkılır mı?

Konuya kapitalizmin mantığı açısından bakarsak, ki kapitalizmin biricik mantığı kârdır, Keynesçi bir yaklaşımla finansal sistemi denetleyecek, sermaye akışkanlığını engelleyecek, sermayeyi o tatlı kâr oranlarından mahrum edecek hiçbir düzenlemeyi sistem kabullenmez. Zaten bu yüzden neoliberalizmin ideologları hemen can havliyle "Hayır, endişelenecek bir şey yok, artık dip noktasını aşıyoruz, bu bir küresel kriz olsa bile 750-800 milyar dolarlık paketlerle elenecek, bir güven sağlansın piyasalar tekrardan kendi kendini besleyecektir" demeye başladılar bile.

Sizce haklı çıkma ihtimalleri var mı?

Hayır, bence haklı çıkmayacaklar. Bu belirsizlik ve güvensizlik ortamıyla birlikte 2009'a bir durgunlukla girileceğini, dünyamızın bütün coğrafyalarında bir milli gerilemenin ve işsizliğin artacağını düşünüyorum. Üstelik bu durumun 2010'lara kadar gidecek olması büyük olasılık.

"Part-time sosyalizm" lafı ya cehalet ya söz oyunu

Peki bu dönemi atlatmak için yapılan ve yapılacak devlet müdahalelerine "part-time sosyalizm" denmesi bir iktisatçı olarak size nasıl geliyor?

Tabii ki katılmıyorum. Krizi aşmak için yapılan müdahalelere "part-time sosyalizm" veya "sosyalist-kapitalist bir karma ekonomiye geçiyoruz" diyen her düşünce, sözüm meclisten dışarı, ama gerçekten bir cehalet ya da gerçekten bir kafa bulandırma ve entelektüel bir söz oyunudur. Bu müdahalelerin sosyalizmle alakası yok, bu müdahaleler kapitalizmin ta kendisidir. Zaten devletler kapitalizmi kurtarmak için ve doğrudan doğruya sermayenin lehine her türlü müdahaleyi her zaman yapar.

Devletin ekonomik bir rol oynamadığı bir dönemi oldu mu kapitalist sistemin?

Hayır, çünkü bu kapitalizmin doğasına aykırı. İşin doğrusu şu: Devlet sermayenin önünü açsın, fakat emeğin haklarını kısıtlasın! Sermaye serbestçe dolaşsın, fakat emek ulus-devlet sınırları içersine mahkûm olsun! Emek piyasası esnekleştirilsin fakat devlet sağlığa, eğitime, sosyal güvenliğe kesinlikle karışmasın! Böyle bir sisteme devlet her zaman müdahale eder, ama sermaye lehine müdahale eder. Zaten "küreselleşmecî devlet" dediğimiz de ekonomiye

karişmayan değil, sadece sermayenin mantığına karişmayan, ama çalışana, emeğe, enflasyonla mücadelede, para politikasına, kamu maliyesi politikasına, ticaretin yönlendirilmesine hep sermaye lehine müdahalede bulunan devlettir. Bu kriz bunları hatırlamamıza sebep oldu, hepsi bu.

“Corrective War”a uzak değiliz

Devletin kapitalist sistemi düzeltmek için daha müdahaleci bir role bürünmesi acaba insan hak ve özgürlükleri açısından da daha baskıcı bir döneme girileceği anlamına gelir mi?

Tabii bu toplum hayatına da yansıtacaktır. Karşımıza daha baskıcı bir bürokrasi, hatta faşizan devlet anlayışları çıkabilir. 1929 buhranından sonra faşizmin yükselmesi gibi etnik farklılıklara dayalı ayrımcılığın ortaya çıktığı, din ve inanç ayrımcılığının giderek körüklendiği bir döneme girilebilir. Bu dünya genelinde de böyle olabilir, Türkiye özelinde de böyle olabilir. Ve hatta dünya bir “düzeltici savaş”a da çok uzak durmayabilir. Bunlar tabii biraz bizim kapitalizmin 19 ve 20’inci yüzyılın ortalarındaki tarihine bakarak geçmişten aldığımız derslerle, geleceğe ilişkin yorumlarımız.

Ne demek “düzeltici savaş”?

Teknik bir terim; iktisat yazınında da buna “Corrective War” deniyor. Emperyalizmi bir kuram olarak en iyi tahlil eden sosyal bilimci Rosa Luxemburg ve öğrencilerinin literatüre kattığı bir terim bu. Mesela ABD’deki iktisatçılar arasında Irak’a müdahalenin “düzeltici savaş”ın bir ön adımı olduğunu düşünenler dahi var.

İran’a müdahale olasılığı konuşuluyor

Peki ABD’li iktisatçıların arasında o adımın tam halinin İran’a müdahale olacağını söyleyenler var mı?

Elbette, hele son zamanlarda Ortadoęu’da sınırların yeniden çizileceği daha sık konuşulur oldu. Bu çok açık ve hatta Türkiye’nin de bu coğrafyada adı anılıyor. Irak’a müdahalenin bunu başarmaya yetmediği, İran’ın da şu ya da bu şekilde böyle bir savaşa çekileceği konusundaki endişeler çok tartışılıyor.

Bu tür müdahaleler sermaye açısından nasıl bir “düzeltici” rol oynayabilir?

Kapitalizmin anarşik bir yapısı var demiştik. Bu anarşik yapısındaki olgunlaşmayla birlikte bazen büyük sermayedarlar arasındaki çelişkiler artık o noktaya geliyor ki kapitalistler kendi birikimlerini sürdürebilmeleri için birbirlerinin sınırlarını yeniden çizmek durumunda kalıyorlar. Birinci Dünya Savaşı bunun tezahürüdür. Ortadoęu Balkanlar’da yeni sınırlar bu yüzden çizilmiştir. Petrolün de bir spekülative mal olarak pazarlanır hale geldiği, gıda fiyatlarının böyle bir spekülative mal olarak alıp başını gittiği, Çin’in ve Hindistan’ın da kapitalist mantığa dahil edildiği ve bu yolla sağlanan finansal rant ve sermaye karlılığının doyum noktasına ulaştığı 20’inci yüzyılın son çeyreğindeki bu dünyada sistem sürdürülemez bir noktaya geldi. Bunu aşmak için ne yapmak gerekiyor? Küresel çapta talep yaratıcı müdahalelerde bulunmak gerekiyor. Ama bu da büyük sermaye tarafından hazmedilemez, çünkü büyük sermaye “Dünya ticaretini sadece ben yönlendireyim” diyor. Eğer kârlılığı kısıtlanırsa buradan tek çıkış yolu kalıyor; “düzeltici savaş.” Yoksa çok fazla sermayedar çok fazla üretim yapıyor ve bu borçlulukla da yeni bir talep yaratılamıyor. O zaman da bu iktisadi artığın bir savaşla veya bir başka yolla yakılması gerekiyor.

“Üçüncü dünya kapitalizmi” en vahşisi olur

Başka yol, mesela “çok kutuplu dünya” olabilir mi?

“Şangay beşlisi” veya “BRIC” (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) denilen yeni stratejik birliktelikler hep telaffuz ediliyor. Belki bu küresel kriz, bu tür yeni siyasi ve iktisadi birleşmelerin bir “üçüncü dünya kapitalizmi”ne dönüşmesine sebep olabilir.

Böyle bir şey olursa sevinelim mi?

Hayır, çünkü bu üçüncü dünya kapitalizmi aslında kapitalizmin şu ana kadar gördüğü hem doğaya, hem de insana karşı en acımasız, en baskıcı dönemi olur. Kıta Avrupa’sında hiç değilse Fransız ve İskandinav ekolü vardır, ama buralarda bu tip hiçbir değer yok.

Bizim buradan payımıza en kötü ne düşer sizce?

Bizim her şeye hazırlıklı olmamız gerekiyor. Hele etnik ve inanç ayrımcılıklarını düşünürsek Türkiye bunların çok uzağında değil, o kriz coğrafyanın içinde sürüklenebilecek bir noktada.

Krizle AKP’yi daha kutuplaştırıcı yapabilir

AKP başından beri dünyadaki likidite şanslısı bir iktidar oldu; peki bu artık bitti mi? Bu bitti, evet. AKP iktidarı küresel piyasalarda olağanüstü bir genişleme ve parasal gevşeme konjonktürünün yaşandığı bir döneme denk geldi. Küresel finans piyasalarında gelişmekte olan ülkelere aktarılan net sermaye, 1997 Asya krizi sonrasındaki yıllık 80 milyar dolar düzeyinden, 2006’da 430 milyar düzeyine değin tırmandı. Bir yandan da petrol fiyatlarındaki artışın getirdiği şişkinlik ve faiz oranlarındaki gerilemeyle birlikte dünya ekonomileri çok geniş likidite olanaklarına kavuştu. AKP yönetimi, aslında IMF’nin hemen 2001 krizi sonrasında çizmiş olduğu makroekonomik programa harfiyen uyararak, Türkiye’yi dış dünyaya yüksek reel faiz sunan bir spekülasyon cenneti olarak pazarladı. Reel faizler küresel piyasalarda yüzde 3-4 düzeyine gerilemiş iken, Türkiye uluslararası finans sermayesine yüzde 10’un üzerinde reel faizler ve dolar bazında yüzde 30’lara varan reel getiri olanakları sunmaya devam etti. Bunun neticesinde Türkiye’nin dış borçları hızla arttırıldı. Türkiye’nin dış borç stoku AKP iktidarı döneminde 130 milyar düzeyinden, 260 milyara çıktı. Yani AKP, 5.5 sene içerisinde Türkiye’nin bütün Cumhuriyet tarihi boyunca biriktirmiş olduğu dış borç kadar net yeni borçlanma yükü getirdi. Türkiye’ye akmakta olan sıcak finansal sermaye girişleri sonucunda Türkiye şimdiye kadar görmediği bir döviz bolluğuna kavuştu. ABD dolarının reel fiyatı dönem boyunca neredeyse yarı yarıya geriledi. Ancak 2007’de patlak veren küresel kriz ile birlikte Türkiye’nin 2003 sonrası birinci AKP hükümetine nasip olan, o kabaca 150 milyar dolarlık dış kaynağa, son derece ucuz krediye, ithalat ucuzluğuna, döviz ucuzluğuna dayalı büyüme modeli artık bitmiş durumda.

Bunun bitmesi AKP’nin sorgulanmaya başlandığı bir dönemi de getirir mi?

Getirir tabii.

Peki o zaman acaba biraz daha mı kutuplaşmacı, daha mı etnik ve inanç üzerinden çatışmaların yaşandığı, mesela “Ramazan-Şeker” gibi tartışmalarla oyalanmaların tesadüf olarak algılanamayacağı bir dönemin eşiğinde miyiz sizce?

Sadece bir iktisatçı olarak değil, ama en azından iktisadi, sosyal verileri ve siyasi gündemi yakından takip eden bir sade vatandaş olarak da ben bu kaygıyı derinden paylaşıyorum. Hele de 1970’lerin sonunu üniversitelerde yaşamış biri olarak o zamanki kutuplaşmayı körükleyen anlayışın şimdi de tezahür edebileceği, sistemin sorgulanmaması, iktidarın sorgulanmaması için ayrımcılıkların körüklenebileceği endişesini taşıyorum.

Muhalefet, “Armut piş, ağzıma düş”ü beklemesin

Bu endişeler var, ama diğer yandan da “Kriz Türkiye’de bir patlak verse de, AKP’den kurtulsak” diyenler var; siz böyle düşünenlere bir iktisatçı olarak ne dersiniz?

Hiç heveslenmesinler derim. AKP’nin şu anda gerek solda gerek merkez sağda gerçek bir alternatifinin ortaya konulmadığı bir konjonktürdeyiz. AKP’nin, bu son yolsuzluk iddiaları ve AKP iktidarının hırçınlaşmasıyla birlikte yaşayacağı güven kaybını dolduracak bir siyasi alternatif yok. Kimse “Kriz çıksın, AKP’den kurtuluruz” gibi bir siyasi bir rahatlıkla, “armut piş ağzıma düş” gibi bir çözüm beklemesin.

Hükümet ya anlamadı, ya üzerini örtüyor

Siz peki AKP’yi bu krizi yönetecek kapasitede görüyor musunuz? Yoksa hani Kemal Derviş reçetesi iş görmeye devam eder mi?

Şimdi Sayın Başbakanın dünkü (Cuma) demecine bakarsanız aslında bu krizin nedenlerini AKP hükümetinin, danışmanlarının veya bürokrasinin henüz tam olarak algılayamadığını görüyorsunuz. Örneğin Tayyip Erdoğan dün şunu dedi; “Amerika’da ki gibi bizde konut kredisi konusunda bir kriz olmaz çünkü bizim konut piyasamız çok güvenli.” Aslında bu sözleriyle bir taşla iki taş vurmuş oldu. Bir yandan piyasalara işte bankacılık krizi olmaz, konut kredisi krizi olmaz diye güven verdi. Bir yandan da TOKİ’ye gizli reklam yaptı. Ama işin gerçeğine gelirsek örneğin Avrupa’da da zaten bu kriz konut krizi olarak tezahür etmiyor ki... Türkiye’de konut krizi olarak tezahür edeceğini de kimse öne sürmüyor. Hükümet bu krizi şu ana kadar ya yanlış algılamış durumda ya da üzerini örterek güven vermeye çalışıyor.

“ABD şimdi kendi Ortaçağ’ını yaşıyor”

Krizden evveli, başlangıcı ve bir ay öncesine kadar ABD’deydiniz; ne tür gözlemlerinizi oldu?

Amerika’da bir üniversitenin yerel gazetesinde çıkmış çok ilginç bir tanım vardı: “ABD giderek Ortaçağ Avrupa’sını andırır bir görünüm arz ediyor” diyordu. Gerçekten de bir tarafta imparatorlar ve derebeyleri, yani çok yüksek gelir düzeyindeki insanlar... Diğer tarafta da yaygın yoksullar, köylüler, yani gırtlığına kadar borca batmış, çözülmüş, dışlanmış yaygın bir kesim... Ben bu tanımı Amerika’da iki senedir çok gözlemledim. Gerçekten yaşam biçimi, giyim kuşam, alışveriş, alışkanlıkları gitgide farklılaşan insan yapıları görüyorsunuz.

Bunun sosyal patlaması nasıl olur ya da olur mu?

Zaten biraz da bu sosyal bir patlamanın olmaması için “finansçı harika çocuklar” Ayşe Teyze’yi de sisteme dahil ettiler ya... Bir yandan muazzam finansal rant elde ettiler bir yandan da borçlanma, kredi kartları, konut kredileri, vasıfsız kredilerin sisteme dahil edilmesiyle orta sınıfa sisteme başkaldıramayacak birer tüketici haline getirdiler.

“Ayşe Teyze”yi suç ortağı yaptılar

Yani Ayşe Teyze’yi de suç ortağı yaptılar?

Elbette, ben zaten “Ayşe Teyze” mitine ben hep şöyle hicvederim: Ayşe Teyze sanki sistemin bir parçasıdır; döviz alır, borsada oynar, “Ayşe Teyze bu hafta ne yapsın?”, “Japon Yen’i alsın”, sanki Ayşe Teyze de bu finansal sistemin bir parçası, hür vatandaşymış gibi... Oysa Ayşe Teyze’nin bu sistemle bir alakası yoktur. Ayşe Teyze ancak ayın sonunu getiren bir varlıktır aslında. Fakat ne oluyor bu konut kredileri, kredi kartları, özel tüketici kredileri yoluyla Ayşe Teyze de finansal “borçlanmaya” itiliyor ki bir tüketici olarak konut piyasasında

araba piyasasında dayanıklı tüketim malları piyasasında bir tüketici olarak varlığını sürdürebilsin.

O yüzden de ABD'nin Ayşe teyzeleri ve brokerları zorunlu şimdi kader ortaklığı yapıyor?

Çok doğru, zaten ikinci paketin geçmesinde biraz da bu etkili oldu. Dendi ki, “Evet, ihtirashlı, gözü dönmüş, yozlaşmış spekülörleri suçlayın, ama onları mahkûm ederseniz çalkantı o kadar büyük olacak ki bunun altında bütün ekonomi ezilecek. Dolayısıyla başka çaremiz yok, sistemi kurtarmamız lazım.” Bu muazzam bir şantaj, ama kapitalizm bu, evet.

Bu krizin Türkçesi

Peki aslında bu kriz niye çıktı; sadece eşik altındaki ABD'lilerin ev kredilerini ödeyemedikleri için mi, nasıl özetlersiniz bu krizi?

Bu kriz temelde kuralsızlaştırılmış, serbestleştirilmiş finans dünyasının çalgınca spekülâtif oyunlarının sonucunda artık reel ekonominin gerçeklerinden kopması hadisesidir. Finansal serbestleştirilmeyle birlikte finansal sermayenin kısa dönemli, spekülâtif nitelikli kararları sanayileşme hedeflerinin önüne geçiyordu. Örneğin, James Petras ve Henry Weltmeyer, reel sektörde kullanılan her 1 dolara karşılık, dünya finans piyasalarında 25-30 dolarlık bir işlem hacmi gerçekleştirildiğini hesaplıyor. Üretim ve reel gelirler dünyasından kopan ve sanal kârlarla gününü gün etmeye yönelen küresel finans şebekesi için Lale Devri artık sona gelmiştir. Bu olgu ABD’de konut kredisi, yani mortgage, Avrupa’da da likidite olarak yaşanmaktadır.

Kriz Türkiye’yi şirketlerden vurabilir

Sizce kriz ABD’de 800 milyar dolarlık kurtarmayla bitecek mi?

ABD’de milli gelirin 20’si kadar bir servet kaybı yaşanmış durumda. Bu kaybın telafisi için 2 buçuk-3 trilyon daha gerekir mi, yoksa 800 milyar dolar tekerlekleri harekete geçirmeye yeter mi, bu biraz tartışılır. Ben yeteceği kanısında değilim, ama bir akıl hesabı da kolay değil, çünkü sanal rakamlardan bahsediyoruz.

Peki, sizce kriz finansla başlayıp bitecek mi yoksa üretici güçlerden de birkaç dev indirir mi?

Elbette, zaten Avrupa’da asıl bundan korkuluyor. Ben krizin Türkiye’yi de bu şekilde vuracağından kaygılanıyorum.

Neden böyle düşünüyorsunuz?

Çünkü Türkiye’nin 2001 krizi sonrası sanayi biçimi şöyle oldu: Ucuz döviz fırsat bil, dışarıdan ucuz ara malı ithal et, bunları montaj hattında dayanıklı tüketim malları haline getir, sonra Orta Asya Cumhuriyetleri, Avrupa ve Rusya pazarına sat. Yani “İthal et, nihai ürün haline getir ve ihraç et.” Dolayısıyla bizim ihracatımız ithalata bağımlı hale geldi. Türkiye 2003 sonrasındaki bu artan ithalatını ise önce sıcak parayla, sonra soğuk para denilen özelleştirme ve gayrimenkullerle, o da yetmedi üçüncü bir çare olarak doğrudan borçlanma ve hatta üçüyle beraber finanse etti. Ama şimdi bu dünyada başlayan likidite krizi bizim şirketlerin borçlanma olanağını sekteye vuracaktır ve ithalata dayalı ihracatımız gerileyecektir. Şu anda milli gelirden ekonomimizi sürükleyen tek kalem ise ihracat kalemimiz. O yüzden ben bizdeki krizin bir reel sektör krizi olarak tezahür edeceğini ve zaten etmekte olduğunu düşünüyorum.

Küçük ve orta boylarda iflas

Yani bizde kriz var mı?

Kimin açısından sorduğunuza bağlı. Türkiye hâlâ 2001 krizindeki yaklaşık yüzde 30 reel ücret düşüşünü telafi etmiş durumda değil. İşsizlik 2001'in öncesinde yaklaşık yüzde 5-6 düzeyindeydi, birden yüzde 10-11'in üzerine çıktı, ama yedi yıldır yüzde 9'un altına hiç inmedi. Dolayısıyla bizde aslında 2005'ten beri emek gelirlerinin, küçük ve orta boy şirketlerin, geleneksel ihracatçı sektörlerin, işsizliğin bir krizi var. Büyük şirketlerin henüz krizleri yok, fakat onlar da kendilerini üretebilecek koşulları sağlayamadıkları anda krize girecek ve o da zaten tüm Türkiye'nin krizi haline gelecek.

Ne kadar zaman içerisinde olmasını beklersiniz böyle bir şeyin?

Ben ihracat talebimizin yavaşladığını 2008'in üçüncü çeyrek rakamlarında göreceğimizi düşünüyorum. Ve bu durgunluğun 2009 boyunca devam edeceği kaygısını taşıyorum. Tabii işsizlik de buna bağlı olarak artacaktır. Yani Türkiye'nin krizi bir bankacılık krizi olarak değil, daha zamana yayılmış durgunluğa, düşük büyüme hızlarıyla belki negatif büyüme hızlarıyla gözlenen küçük ve orta boy işletmelerin iflaslarına dayalı olacaktır.

Büyüme hızının ne kadara düşeceğini düşünüyorsunuz?

Eğer rakamlarlar makyajlanmazsa büyük olasılıkla yüzde 1, yüzde 2'lik bir büyüme hızıyla geçeceğiz 2008'in son çeyreğini.

2003'ten beri har vurup harman savurduk

Bizi şimdi böyle kaygılandırarak en büyük hatayı nerede yaptık?

Türkiye 2003 sonrasında dünyadaki bu likidite bolluğunu, sermaye bolluğunu iyi idare edemedi. Bu sıcak para hepimizin çok hoşuna gitti. Adeta Har vurup harman savurduk. Bu aşırı dış borçlanmaya kapı açtık ve hep şu anlayışla hareket ettik: "Biz cari işlemler açığını finanse edebiliriz."

Ama bir gün edemeyeceğimiz düşünülmedi mi?

Zaten eleştirim iki noktada. Birincisi bu söylediğiniz. Bir gün ya edemezsem koşullarını Türkiye hiçbir zaman düşünmedi. Ve hatta Devlet Bakanı Mehmet Şimşek'in "Biz şu veya bu şekilde bir üç sene daha cari işlem açığını finansa edebilirsek çok düzleşe çıkarız" gibi de bir demeci vardı.

Şimdi o finanse edemeyen noktaya geldik mi?

Şimdi o noktaya geliyoruz. Ve ben diyorum ki, bunu finanse etme yani finansa edemememizin bedelini bir reel sektör krizi olarak ödemek durumunda kalabiliriz.

İkinci eleştiriniz?

İkincisi ise; Türkiye cari işlemler açığını finansa etse dahi bu bahsettiğimiz kesimler üzerinde zaten büyük bir kriz yaratıyordu. Çünkü dışarıdan ithal ediyorsunuz, Türkiye'de üretmiyorsunuz, işsizlik pompalıyorsunuz, küçük ve orta boy işletmelerle, yan sanayiye çöküntüye uğrattıyorsunuz... Miras yedi gibi artık ikinci lale devrini yaşadık. O ikinci Lale Devrini yaşarken biz aslında ulusal sanayimizi bitirdik, yan ve dikey sanayileri koparttık, tarımı çökerttik, tarım sanayilerini ithal mallarla doldurduk...

Aslı borçlu olan özel sektör

Son üç dört yıldır mı yaptık bunları?

Evet, son üç dört yıl. Dolayısıyla bir üç-dört sene daha Türkiye'nin küresel krizden, tırnak içinde, hiç etkilenmeyip böyle har vurup harman savurarak cari işlemler açığını finansa edebileceği dış borçlanmayla sürdürülebilmesi Türk sanayinin zaten sonunu getirecekti. Düşünsenize, Türkiye'nin 2003 yılında toplam dış borçları 130 milyar dolardı. 2008'in Haziran ayı itibariyle bizim toplam borcumuz 265 milyar dolar civarında. Yani beş buçuk senelik zaman zarfında Türkiye toplam 154 milyar dolar net yeni dış borç biriktirmiş durumda. Bu 1970'teki petrol zengini Arap dünyasının bile elinde olmayan muazzam bir kaynak. O kadar ki, zaten 150 milyar dolar Türkiye'nin 2002'deki toplam milli geliri...

Kimin borcu bunlar?

Bunun sadece 7 milyar doları kamuya ait, gerisi tamamıyla özel sektörün biriktirdiği bir dış borç. Onun da 50 milyar doları özel finansal kesime ait, geri kalan 92 milyar doları finans dışı şirketlerin biriktirdiği borç. 2008 sonuna kadar bu rakam kabaca 100 milyar dolar olacaktır.

O yüzden de risk bankacılık, finans kesiminden çok özel şirketlerin üzerinde diyorsunuz?

Tabii, 2003 sonundaki o küresel büyüme olgusunun doğrudan biricik aktörü bankacılık kesimi olmadığı için açık pozisyonları olsa bile onları idare edilebilir vaziyetlerde. Bankalar da borçlandılar, ama borçlarını kredi kartı ve özel hane halklarına aktardılar. Şirketler ise doğrudan borçlandı.

Sihirli bir reçete çıkarmak zor

Sizce hemen şimdi ne yapmak gerekiyor?

Aslında en çetrefilli soru bu. Bizim "cari işlemler açığı büyüyor, hemen tedbir almalıyız" dediğimiz 2003-2004 yıllarında yapacak hâlâ bir şeyler vardı. Şimdi ne yazık ki çekmecedan çıkartıp işte yapacaklar listesi diyebileceğimiz sihirli bir reçete yok. Bundan sonraki adımlar ancak şöyle olabilir:

- 1-Geleneksel ihracatçı sektörlerin devreye sokulması,
- 2-Tarım ve hayvancılığın canlandırılması,
- 3-Türkiye'nin iç talebe yönelik ve emek yoğun sektörlerin tekrardan geriye kazanılması,
- 4-Ulusal sanayinin dikey ve yatay bantlarını güçlendirecek, ithalata bağımlılığı azaltacak sektörlerin ön plana çıkarılması, özendirilmesi,
- 5-Finansal spekülasyon oyunlarında döviz spekülasyonunu çarçur etmek yerine tasarrufların ulusal yatırımlara yönlendirilmesi,
- 6-Sıcak paranın getirisinin düşürülüp dövizin biraz daha hareketlendirilmesi,
- 7-İhracatçının ucuz ithalat yoluyla değil, ihracat gelirleri ve üretkenlik yoluyla gelir kazanması...

Dolar hâlâ hükümrân para

Yanıtı en merak edilen sorulardan biri de şu: Dolar gücünü kaybetti mi, eskisi kadar rezerv parası olmayacak mı?

Doların bağlı olduğu herhangi bir değerli meta, altın, gümüş, platin, neyse yok. Doların gücü, inandığımız güç ne olmasına inanıyorsanız o. Şimdi ABD Doları'nın hükümrân para olarak sürdürülebilmesi konusunda büyük bir güven bunalımı olduğu çok açık. Fakat bunu ikame edecek ne Avro'da ne Japon Yen'inde ne de başka bir üçüncü dünya kapitalizminin parasında böyle bir güç gözüküyor. Çünkü Amerika'daki finansal sistemin derinliği kıta Avrupa'sının finansal sisteminin derinliğinden kat be kat fazla. Yani mesele sadece doları cebinize taşımak ona güvenmek onu beğenmekten ibaret değil, çünkü doların içinde bulunduğu finansal satın

alma gücünün yarattığı pazar Amerika'da hala çok geniş. Bu yüzden dolar şu anda bir güven bunalımı yaşasa bile hala hükümlan para. Evet, Amerika'da büyük finansal kayıplar var diyoruz, ama unutmayalım ki Avrupa'da da finansal kayıplar var. Dolayısıyla erimesine rağmen göreceli olarak büyüklüğünü koruyor.

Peki Çin, Rusya'nın, Kore'nin elinde bir koz yok mu, isterlerse ellerindeki Amerikan kağıtlarını satıp doların hükümlanlığını bitiremez mi?

Bu büyük bir koz, ama gerçek bir koz mu diye düşünüyor insan, çünkü ortada çok hassas bir denge var. Mesela Çin "Dur, şu Amerika'yı bir dize getireyim" derse bu sefer kendisi Amerika'ya da mal satamayacak. O zaman da Çin'in yüzde 10-12'lik büyüme hızı ve Çin orta sınıfının bağımlı olduğu bu kitlesel üretim sekteye uğrayacak. Dolayısıyla bu tip siyasi oyunlar, "Biz onları dize getirelim, her taraf yangın yerine dönsün, biz de keyfini sürelim" gibi bir koz çok tehlikeli gözüküyor.

6 Ekim 2008, Milliyet